

До спеціалізованої вченої ради д 26.007.03
у Національній академії внутрішніх справ
за адресою: ДП-680, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

ВІДГУК

**офіційного опонента – доктора юридичних наук,
старшого наукового співробітника Батиргарєєвої В. С.
на дисертацію Коренюк Анастасії Анатоліївни “Взаємодія органів
пробації з релігійними організаціями у запобіганні рецидивним злочинам
неповнолітніх в Україні”, подану на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та
кримінологія; кримінально-виконавче право**

Одним з найнебезпечніших різновидів протиправних діянь як в Україні, так і в будь-яких інших державах, є рецидивна злочинність. У загальній структурі всієї злочинності цей специфічний блок злочинних проявів виокремлюється за особливою характеристикою множинності злочинів. У свою чергу, структура самої рецидивної злочинності також є неоднорідною. Її невід'ємною, так би мовити, органічною частиною виступає рецидивна злочинність неповнолітніх.

Слід відмітити, що проблема дослідження рецидивної злочинності як такої на сьогоднішній день не є новою. І раніше вже проводилися дослідження, присвячені, наприклад, аналізу кількісно-якісних показників цього різновиду злочинності, особі злочинця-рецидивіста, складовим рецидиву злочинів, виявленню особливостей детермінаційного комплексу вчинення як повторних, так й суто рецидивних злочинів, прогнозуванню ступеня ймовірності вчинення нових злочинів особами, які вже були засуджені, тощо. Проте окремо аналізом рецидивної злочинності неповнолітніх майже ніхто (принаймні за радянських часів) не займався. Причин цьому кілька. По-перше, такому становищу сприяла відсутність законодавчого визначення рецидиву злочинів. А вказівка у попередньому Кримінальному кодексі України 1960 р. на те, що під час визнання особи особливо небезпечним рецидивістом не враховуються судимості, отримані у

Вх. № <u>2198</u>	
<u>13</u>	20 <u>19</u> р.
кількість аркушів:	
осн. док. <u>20</u>	додаток <u>—</u>

віці до 18 років, свідчило, що проблеми рецидивної злочинності неповнолітніх як би і не існувало взагалі. По-друге, навіть повторне після засудження вчинення підлітком злочину розцінювалося і, на жаль, продовжує розцінюватися з боку громадськості нерідко як несерйозна поведінка останнього, прояв вікової незрілості, бешкетництва, педагогічне упущення у виховному процесі тощо. Наслідком такої ситуації є збільшення латентної злочинності неповнолітніх, у тому числі й рецидивної. По-третє, дослідження щодо рецидивної злочинності проводилися в основному у 60-ті – на початку 2000-х років. При цьому висвітлення тих чи інших її аспектів переважно відбувалося у контексті розгляду її окремих частин – пенітенціарної чи професійної злочинності, яка, до речі, вважалася, через свою “дорослість” зовсім не властивою для неповнолітніх злочинців. По-четверте, із прийняттям нового Кримінального кодексу України 2001 року вперше *de jure* одержало закріплення поняття рецидиву злочинів. У ст. 34 КК України визначено, що рецидив злочинів – це вчинення нового умисного злочину особою, яка має судимість за умисний злочин. При цьому український законодавець не пішов шляхом багатьох країн СНД, у законі про кримінальну відповідальність яких прямо вказується на вік, з якого у випадку вчинення повторного злочину після попереднього засудження в діях особи може визнаватися наявність рецидиву. Так, наприклад, за КК Азербайджану, Білорусі, Грузії, Казахстану, Киргизстану, Російської Федерації, Таджикистану, Туркменістану недосягнення особою при вчиненні попереднього злочину 18 років не дає правових підстав для констатації рецидиву у випадку вчинення нового злочину. Отже, подібне законодавче визначення рецидиву злочинів у цих країнах робить неможливим окреме виділення рецидивної злочинності неповнолітніх, що на наш погляд, є навряд чи правильним. Адже, рецидивна злочинність неповнолітніх все ж таки існує як певне явище об’єктивної дійсності, що потребує свого вивчення, аналізу та вироблення шляхів боротьби з ним. На відміну від такого підходу, в Україні рецидивну злочинність неповнолітніх складає

сукупність умисних злочинів, учинених особами, які не досягли 18 років, при умові наявності в них непогашеної або не знятою судимості за попередній, тяж умисний, злочин.

При цьому приблизно кожний п'ятий неповнолітній рецидивіст – підліток віком 14-15. Це досить значний відсоток, враховуючи той факт, що знижений вік кримінальної відповідальності (від 14 до 16 років) згідно зі ст. 22 КК України встановлений за вчинення не усіх протиправних діянь, передбачених законом про кримінальну відповідальність, а лише деяких з них, до числа яких, зокрема, віднесені умисні вбивства, тяжкі і середньої тяжкості тілесні ушкодження, зґвалтування, крадіжки, грабежі, розбої, бандитизм, хуліганство та ін. Слід відмітити й таку рису аналізованого виду злочинності: рецидивна злочинність дорослих рецидивістів ізоморфна рецидиву неповнолітніх. Водночас майже 100 років тому В.І. Куфаєв писав, що однією з найхарактерніших особливостей повторно звинувачених осіб є те, що більшість із них почали вчиняти перші злочини в ранньому віці. Це спостереження є справедливим й дотепер. Адже 44% чоловіків-рецидивістів і 16% жінок-рецидивісток учиняють свій перший злочин саме в неповнолітньому віці.

Разом із тим незадовільний стан протидії рецидивній злочинності неповнолітніх змушує суспільство перебувати у стані постійних пошуків ефективних засобів подолання останньої. Ось тут й виникає низка проблем, пов'язаних, по-перше, із визначенням ефективності застосованих щодо неповнолітніх правопорушників кримінально-правових заходів, по-друге, із вивченням та аналізом тих причин, які спонукають підлітків знову повертатися до вчинення злочинів.

До багатообіцяльних запобіжних засобів неповернення неповнолітніх до вчинення нових злочинів, безумовно, слід віднести інститут пробації, який нещодавно отримав більш-менш чітке законодавче закріплення й врегулювання.

Разом із тим підвищити дієвість цього інституту покликала залучення до відповідної діяльності представників релігійних організацій.

Актуальність теми дослідження вбачається в тому, що Коренюк А.А. комплексно підійшла до проблеми кримінологічного аналізу рецидивної злочинності неповнолітніх та її розв'язання крізь призму гуманізації покарань та створення інституту пробації в Україні у співпраці з релігійними організаціями, що, на погляд дисертантки, має забезпечити позитивні результати запобігання рецидиву серед неповнолітніх. До такого висновку дозволило, зокрема, дійти вивчення історії виникнення та розвитку пробації, її сутності як форми впливу на злочинця з метою виправлення останнього в умовах, коли свобода цієї особи не обмежується. При цьому вивчення зарубіжного досвіду щодо застосування пробації до неповнолітніх доводить, що ефективність відповідної діяльності під час запобігання рецидивним злочинам з боку підлітків пов'язана насамперед із взаємодією з різними державними та недержавними формуваннями, зокрема громадськими, благодійними і релігійними організаціями. Таке вивчення, у свою чергу, авторка підкріплює власним узагальненням результатів позитивного досвіду здійснення душпастирської опіки в установах виконання покарань, що доводить доцільність законодавчого закріплення регуляції релігійної діяльності, пов'язаної з пробацією. Дисертантка пропонує конкретні кроки в цьому напрямку, попередньо визначившись з основними формами взаємодії органів пробації із релігійними організаціями та згрупувавши відповідні заходи в алгоритмі вдосконалення практичної діяльності органів пробації та релігійних організацій у сфері боротьби із рецидивною злочинністю неповнолітніх на трьох рівнях – державному, громадському та особистісному.

Висловлене, на наш погляд, свідчить про наявність актуальної науково-практичної проблеми, що зумовлює необхідність ґрунтовного кримінологічного і соціально-правового аналізу проблеми рецидивної злочинності неповнолітніх як вельми негативного явища, його генези та шляхів, якщо не подолання, то

принаймні обмеження, використовуючи можливості інституту пробації у взаємодії з потужностями релігійного сектору соціуму. Таким чином, тема наукового дослідження Коренюк Анастасії Анатоліївни є, безумовно, актуальною, а проведення цього дослідження своєчасним.

Докладне вивчення тексту як дисертації, так й автореферату здобувача, дозволяє констатувати, що об'єкт і предмет роботи (стор. 3 автореферату та стор. 18 дисертації) відповідають заявленій темі та свідчать про правильність обраних автором методологічних підходів до розкриття проблем, що відбиваються у назві та плані представленої для аналізу дисертації. Структура плану роботи та послідовність його викладення також відповідають темі дослідження й у повній мірі розкривають її зміст. Дисертанткою правильно визначені основні завдання дослідження, що логічно випливають із задекларованої мети, та застосовується методологічний інструментарій для досягнення очікуваних результатів. Зазначений інструментарій представляє собою комплекс загальнонаукових і спеціально-наукових методів пізнання, що, власне, й забезпечило об'єктивність і послідовність аналізу предмета дослідження і надало можливість опрацювати проблему у різних ракурсах, заглибившись у її внутрішній зміст, а не відбити лише зовнішні прояви розглядуваного явища (стор. 3-4 автореферату та стор. 18-19 дисертації).

Зі змісту роботи можна констатувати ***наявність безпосереднього зв'язку розглядуваної проблематики із науковими програмами, планами і темами***. Так, представлена дисертація відповідає, зокрема, положенням Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016–2020 роки, затверджених 3 березня 2016 року на загальних зборах Національної академії правових наук України, Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 роки, Координаційному плану наукових досліджень з проблем віктимології та Пріоритетним напрямам наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ. Крім того, наукова розвідка

проведена у дусі завдань, що випливають з Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 25 серпня 2015 року № 501/2015; Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки, схваленої Указом Президента України від 20 травня 2015 року № 276/2015; Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016–2020 роки, схваленої Указом Президента України від 26 лютого 2016 року № 68/2016; Національної стратегії реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18 грудня 2018 року № 1027-р; Концепції розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні, схваленої Указом Президента України від 24 травня 2011 року № 597/2011 (стор. 2 автореферату; стор. 16-17 дисертації).

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, зумовлена такими чинниками:

1) аналізом історичних та доктринальних передумов становлення й розвитку інституту пробації як за рубежом, так й в Україні, а так само установами правових засад і можливих шляхів взаємодії цих органів із релігійними організаціями при здійсненні запобігання рецидивним проявам з боку неповнолітніх;

2) формулюванням положень, що відбивають характер сучасної рецидивної злочинності неповнолітніх та виявляються визначальними у практиці запобігання цим злочинам під час здійснення пробаційних заходів при безпосередній участі представників релігійних організацій;

3) застосуванням дослідницьких методів сучасної теорії пізнання, у тому числі як загальнонаукових методів (діалектичний, системно-структурний, функціональний та ін.), так й методів, притаманних дослідженням у правових науках (порівняльно-правовий, формально-юридичний, логіко-юридичний, історико-правовий та ін.), а також методів, властивих конкретно-соціологічним

дослідженням (вивчення правових документів, статистичних відомостей, опитування та ін.);

4) використанням під час дослідження чисельних законодавчих актів нашої держави за різних часів її історії, а також міжнародно-правових актів з означеної тематики, статистичних відомостей Генеральної прокуратури України, Міністерства юстиції України, Державної судової адміністрації України, відомостей Єдиного державного реєстру судових рішень та ін.;

5) результатами анкетування 90 неповнолітніх засуджених, які перебувають у виховних колоніях України, понад 20 співробітників виховних колоній, 100 співробітників підрозділів пробації та співробітників 28 секторів ювенальної пробації у різних областях України

6) вивченням достатньої кількості наукових робіт із кримінології, кримінально-виконавчого права, загальної теорії права, міжнародного права, філософії, соціології, психології, педагогіки тощо.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що представлена дисертаційна робота є одним із перших у нашій державі комплексних кримінологічних досліджень взаємодії органів пробації із релігійними організаціями у запобіганні рецидивним злочинам неповнолітніх в Україні, в якому, по-перше, сформульовано та обґрунтовано низку положень і висновків, важливих не лише для кримінологічної науки, а й корисних для удосконалення практики запобігання зазначеним злочинам неповнолітніх. У представленій роботі з огляду на сучасний стан юридичної доктрини та унормування інституту рецидиву злочинів у вітчизняному законодавстві надано розгорнуту кримінологічну характеристику явища злочинного рецидивізму неповнолітніх та особи злочинця-рецидивіста, який не досяг віку повноліття, наведено систему детермінант та запропоновано заходи запобігання рецидивній злочинності в русі можливої взаємодії таких соціальних інституцій, як органи пробації та релігійні організації. Як справедливо зазначає дисертантка, рецидивна злочинність

поширена у будь-якій області України, виявляючись одним із найнебезпечніших видів злочинності, адже ця злочинність демонструє наочну тенденцію до своєрідного обтяження власної структури за рахунок переважання в цій тяжких та особливо тяжких злочинів, таких як кваліфіковані види крадіжок і грабежів, розбої, вимагання, умисні вбивства, тяжкі тілесні ушкодження, зґвалтування, хуліганство, незаконний обіг наркотичних засобів, незаконне заволодіння транспортними засобами без мети їх крадіжки тощо. Високий рівень тяжких та особливо тяжких злочинів, безумовно, свідчить як про підвищену суспільну небезпечність цього виду злочинності, так і про незначну ефективність карального впливу на особу за вчинення попередніх злочинів. І хоча сьогодні велика надія покладається на органи пробації, які разом із релігійними організаціями можуть якомога ефективніше виконувати складні завдання протидії рецидивній злочинності, проте, як справедливо підкреслює дисертантка, в умовах відсутності єдиних методичних і системних підходів в організації взаємодії органів пробації із релігійними організаціями з метою запобігання вчиненню рецидивних злочинів дорослими та неповнолітніми суб'єкти пробації все ще не можуть досягти відчутних результатів. Із цією метою у роботі пропонується, зокрема, розробити та затвердити Порядок про взаємодію уповноважених органів з питань пробації із релігійними організаціями, який би визначав алгоритм співпраці органів пробації із релігійними організаціями у реалізації ключового завдання органів пробації – запобігання рецидивній злочинності; внести доповнення до статті 2 Закону України «Про пробацію», визначивши в ній поняття «ювенальна пробація» та передбачивши нову статтю, якою б регулювався ще один вид пробації – постпенітенціарна пробація; тощо.

Авторкою дисертації проводиться ідея про те, що пробація є набагато ширшим поняттям, яке включає в себе як і покарання, не пов'язане із позбавленням волі, так і комплекс наглядових та соціально-виховних заходів, спрямованих на виправлення особи злочинця з метою запобігання рецидиву у

майбутньому, а також співпрацю з різноманітними державними та недержавними інституціями для забезпечення реалізації вказаних заходів (стор. 125-126 дисертації). При цьому дисертантка робить цілком справедливий висновок, що неповнолітні обвинувачені та засуджені, потрапляючи під дію пробації, залишаються у суспільстві та не втрачають своїх соціальних зв'язків, а, таким чином, уникають кримінальної субкультури місць ізоляції від суспільства (стор. 162 дисертації).

Уявляється цікавою пропозиція щодо розширення штатної чисельності працівників уповноважених органів з питань пробації шляхом введення посади капелана в штатну структуру уповноважених органів з питань пробації (стор. 172 дисертації) та розробка реєстру релігійних організацій, які здійснюватимуть діяльність, пов'язану з пробацією, що дасть можливість працівникам органів пробації, орієнтуючись на такий реєстр, звертатися за підтримкою у реалізації своїх функцій до усіх релігійних організацій, які надавали вже раніше допомогу суб'єктам пробації, незалежно від їх конфесії та місцезнаходження (стор. 176 дисертації).

Таким чином, прирощення нового наукового знання з огляду на ці та багато інших аспектів свідчить про неабияку наукову новизну отриманих результатів та оригінальність творчого пошуку.

У ракурсі проведеної наукової розвідки Коренюк А.А. правильно окреслено низку завдань, які необхідно було розв'язати під час проведення дослідження, а саме: 1) з'ясування стану наукової розробки проблематики взаємодії органів пробації із релігійними організаціями у запобіганні рецидивним злочинам неповнолітніх в Україні; 2) висвітлення витоків становлення та розвитку взаємодії органів пробації із релігійними організаціями у запобіганні злочинному рецидивізму підлітків; 3) визначення правової природи взаємодії органів пробації із релігійними організаціями у запобіганні розглядуваному виду злочинності; 4) аналіз зарубіжного досвіду співпраці органів пробації із релігійними організаціями

у запобіганні рецидивним злочинам неповнолітніх; 5) розкриття кількісно-якісних параметрів та тенденцій рецидивних злочинів неповнолітніх в Україні; 6) характеристика органів пробації як суб'єкта запобігання рецидивній злочинності підлітків; 7) виокремлення основних форм взаємодії органів пробації із релігійними організаціями у запобіганні рецидивним злочинам неповнолітніх; 8) окреслення конкретних шляхів удосконалення практичної діяльності органів пробації та релігійних організацій у запобіганні рецидивним злочинам неповнолітніх в Україні; 9) ін.

На окреме схвалення заслуговує підхід щодо викладення матеріалу стосовно історії становлення й розвитку інституту пробації як такого – від аналізу позитивного зарубіжного досвіду та розуміння запровадження так званих пілотних проектів до створення повноцінної національної моделі служби пробації в Україні. Корисним для практики боротьби із розглядуваним видом злочинності є поглиблений аналіз національного нормативно-правового забезпечення можливої взаємодії органів пробації та релігійних організацій, а так само засад запобігання рецидивній злочинності неповнолітніх (стор. 58 дисертації). При цьому робиться справедливий висновок, що на теперішній час в Україні не має ані законів, ані підзаконних нормативно-правових актів, які б безпосередньо регулювали взаємодію органів пробації із релігійними організаціями у запобіганні рецидиву неповнолітніх. Тому, власне, й виникає нагальна потреба розробки правової бази, яка б стала алгоритмом цієї співпраці (стор. 72 дисертації).

Отже, саме із наведених та багатьох інших причин дисертаційне дослідження Коренюк А.А., без всякого сумніву, повторимося, вирізняється новизною й оригінальністю та свідчить про досягнення аспіранткою достатнього фахового рівня для проведення самостійних наукових досліджень.

Оцінка структури та змісту дисертації, її завершеності в цілому.
Структура дисертації є цілком логічною. Спочатку дисертантка (у першому розділі «Теоретичні та практичні аспекти дослідження проблеми взаємодії органів

пробації з релігійними організаціями у запобіганні рецидивним злочинам неповнолітніх в Україні») зосереджує увагу на методологічних (у широкому смислі слова) моментах організації й проведення ґрунтовного вивчення численних аспектів предмета дослідження, яким виступає стан дослідження взаємодії органів пробації із релігійними організаціями у запобіганні рецидивним злочинам в Україні; витоки становлення та розвитку взаємодії зазначених соціальних інституцій у запобіганні злочинному рецидивізму неповнолітніх; правова природа взаємодії органів пробації із релігійними організаціями у цій сфері. Водночас у цьому ж, методологічному за своєю природою, розділі дисертанткою приділено увагу зарубіжному досвіду взаємодії органів пробації із релігійними організаціями у запобіганні рецидивним злочинам неповнолітніх та можливостях його імплементації у вітчизняне законодавство.

Після цього (розділ 2 «Засади практичної реалізації взаємодії органів пробації з релігійними організаціями у запобіганні рецидивним злочинам неповнолітніх в Україні») у роботі здійснюється аналіз сучасного стану та тенденцій рецидивних злочинів неповнолітніх в Україні, зокрема, кількісно-якісні показники, латентність, територіальний розподіл, розкриваються основні тенденції та чинники існування й відтворення цього виду злочинності, а так само розглядається система рис і властивостей неповнолітніх злочинців-рецидивістів, що дозволяє розробити узагальнений кримінологічний портрет цих злочинців. Разом із тим у другому розділі розкривається сутність пробації як суб'єкта запобігання рецидивним злочинам неповнолітніх в Україні. Завершується цей розділ роботи аналізом основних форм взаємодії органів пробації із релігійними організаціями.

У третьому розділі («Удосконалення взаємодії органів пробації з релігійними організаціями у запобіганні рецидивним злочинам неповнолітніх в Україні») розглядаються шляхи вдосконалення практичної діяльності органів пробації та релігійних організацій у запобіганні рецидивним злочинам неповнолітніх в

Україні із визначенням перспектив підвищення ефективності взаємодії зазначених органів у майбутньому.

Таким чином, аналіз змісту самої дисертації, а також наукових праць дисертанта, опублікованих за темою дисертаційного дослідження, використаних літературних джерел, методології та методики творчого осмислення отриманої інформації, ступеня обґрунтованості результатів дослідження свідчать про те, що кандидатська дисертація Коренюк А.А. є завершеною монографічною науково-дослідною роботою, яка виконана авторкою особисто. Робота відрізняється достатнім рівнем викладення матеріалу, чіткістю і логічністю формулювань, доступністю для сприйняття.

Значення дисертаційної роботи для науки і практики та можливі шляхи використання результатів дослідження. Дисертаційна робота Коренюк А.А. дає поштовх для майбутніх теоретичних досліджень проблеми взаємодії органів пробації із релігійними організаціями у запобіганні рецидивним злочинам неповнолітніх в Україні. Висновки та рекомендації, що містяться у роботі, можуть бути враховані під час подальшого удосконалення практики запобігання рецидивним злочинам неповнолітніх, зокрема, у законотворчій діяльності шляхом удосконалення правових підстав реалізації взаємодії органів пробації із релігійними організаціями. Для остаточної перевірки правильності отриманих теоретичних висновків із зазначеної тематики на практиці можуть бути проведені нові дослідження на предмет виявлення ефективності дії запропонованих положень у правозастосовній діяльності. Опрацьовані положення можуть представляти інтерес й для освітнього процесу – під час підготовки лекцій, навчальних і практичних посібників, методичних рекомендацій та ін. із кримінології, кримінального права, кримінально-виконавчого права.

Про повноту викладення наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, свідчить та обставина, що результати дисертаційного дослідження відбиті у п'яти статтях, опублікованих у наукових

виданнях України, що визнані фаховими з юридичних наук, та одній статті, опублікованій у науковому виданні іноземної держави, а так само у чотирьох тезах доповідей, оприлюднених на міжнародних науково-практичних конференціях і під час проведення «круглих столів».

Оформлення дисертаційної роботи відповідає встановленим вимогам.

Загалом позитивно оцінюючи виконану дисертантом роботу, разом із тим вважаємо за необхідне звернути увагу на той факт, що певні теоретичні позиції, висновки і твердження, викладені у дисертації, на наш погляд, не є безспірними, а тому потребують додаткової аргументації. Як здається, все це може слугувати підґрунтям для наукової дискусії під час захисту поданої на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук дисертації.

Зауваження, висловлені щодо роботи, доцільно поділити на такі групи:

- 1) зауваження, що стосуються інтерпретації рецидивної злочинності неповнолітніх;
- 2) зауваження щодо пробаційної складової у системі запобігання рецидивній злочинності неповнолітніх і, нарешті,
- 3) зауваження щодо місця церкви в означеному процесі.

Перейдемо до викладення сутності конкретних зауважень у межах окреслених вище блоків (груп).

1. У представленій роботі аспірантка, проаналізував низку підходів до визначення рецидиву злочинів, що застосовуються у кримінологічній науці, робить правильний висновок, що під рецидивом злочинів слід розуміти повторне вчинення нового умисного злочину, який відомий правоохоронним органам, особою, яка вчиняла вже кримінально каране діяння та має непогашену судимість (стор. 94 дисертації). Логічним уявляється те, що й визначення рецидивної злочинності як оперативна матриця дослідження базуватиметься саме на ст. 34 КК України. Отже, презюмується, що саме легальне поняття рецидиву злочинів покладатиметься у підґрунтя кримінологічного аналізу рецидивної злочинності в

цілому та рецидивної злочинності неповнолітніх, зокрема, що дозволило б не лише чітко визначитися з об'єктом дослідження, а й, отримавши більш реалістичну картину про кримінальну дійсність, намітити, з чим треба боротися в першу чергу.

Однак подальший хід міркувань та наданий аналіз кількісно-якісних показників свідчить про те, що авторка відходить від цієї магістральної лінії, а тому вдається до аналізу повторної злочинності, що є ширшою за злочинність рецидивну. Так, наводячи загальний рівень рецидивної злочинності та її питому вагу у структурі всієї злочинності в Україні, нею вказується, що, наприклад, у 2018 р. було вчинено 66 484 рецидивні злочини, при цьому питома вага складає 40,7%. Саме такі дані наводяться Генеральної прокуратурою України.

Визначаючи такі обсяги рецидивної злочинності, дисертантка апелює до підходу, який закріплений на практиці та згідно з яким у статистиці відбивається *не кримінально-правовий (легальний), а так званий фактичний, або кримінологічний рецидив*. Дійсно в офіційній статистиці Генеральної прокуратури України відповідна графа формулюється як «кримінальні правопорушення, вчинені особами, які раніше вчиняли кримінальні правопорушення». У зв'язку із цим треба розібратися, які злочини відповідають такому формулюванню графи?

За такого підходу в одній групі об'єднуються злочинні діяння, учинені всіма особами, до яких раніше вже застосовувалося покарання (незалежно від наявності в них на момент учинення ними нового злочинного діяння (діянь) судимості за попередній злочин (злочини)). Крім того, не береться до уваги й форма вини. Тобто відбувається розширення поняття „рецидивна злочинність” за рахунок включення до цього поняття повторних злочинів, які за законом не є рецидивними, що, у свою чергу, створює практично необмежене коло теоретичних і прикладних проблем, пов'язаних із занадто широким підходом до явища злочинного рецидивізму. Крім того, відбувається перекинування загальної структури злочинності, штучно підвищується рівень нібито рецидивної

злочинності. Однак так зване ядро *дійсної* рецидивної злочинності в тому значенні, яке відповідає сьогоднішній законодавчій формулі, розчинюється у множинності інших випадків учинення повторних протиправних діянь, що, як наслідок, призводить до прямої невідповідності даних кримінально-правової статистики існуючим реаліям.

Як влучно із цього приводу відмітив І. М. Даньшин, за широким поняттям „рецидивісти, які вчинили злочин”, чітко не простежується якісна характеристика й закономірності структури рецидиву. Адже між рецидивістами і повторними злочинцями є істотні розбіжності, які полягають у тому, що другі – не така монолітна група, як перші, в плані їх соціально-демографічних, кримінально-правових і морально-психологічних рис та ознак. Такі злочинці, як правило, за своє життя мають лише дві судимості. При цьому нерідко обидва злочини у них кваліфікуються як необережні або лише одне зі злочинних діянь є умисним. Якщо ж має місце вчинення нового умисного злочину після попереднього (теж умисного), то це відбувається за відсутності судимості, яка до моменту вчинення нового правопорушення погашена або знята, тобто між злочинами спливає достатньо тривалий час. Ціннісно-нормативна сфера повторних і рецидивних злочинців значно відрізняється хоча б тому, що перші намагаються свідомо уникати попадання під вплив дії злочинських „законів” і „принципів”. З огляду на вікові, освітні, сімейні та інші параметри повторні злочинці значно різняться між собою й одночасно мають відмінності й від основної маси рецидивістів. Тому попутно відмітити, що доречно серед основних заходів запобігання рецидивній злочинності передбачити удосконалення форм статистичної звітності щодо обліку рецидивної й повторної злочинності, який ведеться в органах прокуратури.

Отже, на наш погляд, під рецидивною злочинністю як такою й неповнолітніх, зокрема, слід розуміти масив умисних злочинів, учинених на певній території за певний проміжок часу особами, які на момент вчинення цих злочинів мали не

зняту або непогашену судимість за вчинення так само умисного чи умисних злочинів, природа яких має цілком соціально зумовлений характер.

2. У роботі стверджується, що «злочинність неповнолітніх, порівняно зі злочинністю дорослих, характеризується підвищеною латентністю. За експертними оцінками, рівень злочинності неповнолітніх у 3–4 рази перевищує офіційно зареєстрований». При цьому, як вказується, однією з причин цієї тенденції є позитивні результати профілактичної роботи правоохоронних органів, уповноважених органів із питань пробації, державних та недержавних організацій (стор. 107 дисертації). Безумовно, дієва робота відповідних органів із запобігання рецидиву впливає як на рівень аналізованої злочинності (логічно уявити, що остання скорочується), так і на процеси латентизації. Проте щодо останніх процесів, то треба говорити, що відбувається зміна не у бік збільшення латентизації, а, навпаки, у напрямку скорочення фактів не виявлення протиправних діянь. До речі, паралельно тут виникає запитання з приводу тих фактів, внаслідок яких злочини залишаються невикритими чи такими, що не тягнуть за собою будь-якої реакції правоохоронних органів. Не можна пройти й повз того факту, що раніше проведені дослідження свідчать в цілому про низький рівень латентності злочинності неповнолітніх порівняно зі злочинністю дорослих осіб. У цілому зв'язку й на результати досліджень інших науковців із приводу злочинності неповнолітніх бажано було б спиратися. Можливо, зроблений дисертанткою висновок щодо низької латентності злочинів неповнолітніх (у тому числі й рецидивних) пов'язаний із думкою тих осіб, які були обрані як експерти? Хотілося б уточнити, кого було обрано в якості фахівців у з'ясуванні відповіді на це запитання?

3. Як відомо, ще деякий час тому однією із цілей покарання за КК України 1960 р. було перевиховання. Так само й у Виправно-трудоного кодексі України від 23 грудня 1970 р. згадувалося про основні засоби виправлення і *перевиховання* засуджених (ст. 7 ВТК). Проте згодом національна доктрина відмовилася під

побідної мети. Про перевиховання не згадується нині ані у КК України 2001 р., ані у КВК України 2003 р., ані в Законі України «Про пробацію». Зараз у КВК України згадується лише про виховання чи самовиховання. Натомість, у роботі дисертантка достатньо часто оперую поняття «перевиховання» (наприклад, «пробація – це не лише механізм реалізації видів покарань, не пов’язаних з позбавленням волі, а й один із засобів запобігання повторним кримінальним правопорушенням та *перевиховання* злочинців» (стор. 32 дисертації); «Говорячи про історію становлення пробації в Україні, варто згадати про діяльність спеціальних виховних закладів, концепція роботи яких відрізнялася від роботи установ виконання покарань і була направлена на *перевиховання* злочинців» (стор. 46 дисертації); «Виконання функцій, покладених на служби пробації у взаємодії із громадськістю, значно полегшує таку роботу та підвищує шанси досягнення основної мети пробації – *перевиховання* злочинця та запобігання вчинення ним повторного кримінального правопорушення без застосування покарання у виді позбавлення волі» (стор. 74 дисертації) та ін.

У зв’язку із цим хотіло б почути, чи потрібно категорію «перевиховання» знов вводити до правової матерії держави та чи не стане ця категорія своєрідною метою-ідеалом, аніж цілком здійснимою метою?

4. Представлена робота має велику перевагу над багатьма іншими в тому, що теоретичні висновки і пропозиції до законодавства підкріплюються ґрунтовними емпіричними даними. Проте, виходячи із завдань, пов’язаних з опрацюванням саме положень щодо служби пробації та підвищення результативності її діяльності, доцільно було б провести опитування насамперед серед так званих клієнтів служби пробації. Натомість, у роботі зазначається, що емпіричну базу дослідження становлять, зокрема, результати анкетування 90 неповнолітніх засуджених, які перебувають у виховних колоніях України

5. Відповідно до ст. 35 Конституції України *церква і релігійні організації в Україні відокремлені від держави*. Те ж саме зазначено у ст. 5 й нині чинного

Закону УРСР «Про свободу совісті та релігійні організації» № 987-XII від 23 квітня 1991 р. Крім того, держава не втручається у здійснювану в межах закону діяльність релігійних організацій, не фінансує діяльність будь-яких організацій, створених за ознакою ставлення до релігії (ст. 5 зазначеного Закону).

Говорячи про перспективи взаємодії органів пробації із релігійними організаціями, дисертанткою пропонується прийняти нормативно-правовий акт, який, у тому числі, визначав би забезпечення фінансової підтримки з боку держави (стор. 190-191 дисертації). На наш погляд, така пропозиція є небезпечною, оскільки, по-перше, вона порушує Основний Закон держави та Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» щодо невтручання держави у справи церкви та не фінансування останньої; по-друге, підтримка державою церкви того чи іншого конфесійного напрямку (релігійних організацій) ставатиме предметом свідомих маніпуляцій почуттями віруючих (особливо в умовах, коли церква не об'єднує, а ще більше роз'єднує населення країни); по-третє, такий крок призводитиме до нездорової конкуренції між церквами різних конфесійних течій.

6. Не можна погодитися з положенням про те, що саме релігійні організації є *основним суб'єктом процесу виправлення та ресоціалізації* засуджених у пробаційний період, та реінтеграції у суспільство у постпробаційний (стор. 168-169 дисертації) і що релігійні організації можуть залучати до своєї душпастирської діяльності на волонтерських засадах лікарів, науковців, психологів, соціологів, які сприятимуть особі у відновленні її документів, забезпеченні житлом, лікуванні від різного роду хвороб та реабілітації від наркотичних та алкогольних залежностей (стор. 195 дисертації). При такому підході церква фактично підмінятиме діяльність спеціалізованих державних органів. Слідуючи такій логіці, треба й виправні установи передавати у церковне відомство, адже релігійні організації нібито володіють найбільш потужними можливостями щодо виправлення засуджених, що є метою покарання. Досягнення саме цієї мети виключатиме у

майбутньому вчинення будь-яких нових злочинів. Однак вважаємо, що це далеко не так. Навпаки, найжорстокіші війни у світі й дотепер є війни релігійні. Тому покладати на церкву великі надії у плані виправлення правопорушників – це утопія. До того ж у юному віці не всі підлітки ще є свідомо віруючими. У цьому віці їм потрібен радше висококваліфікований психолог, аніж духовник. Отже, не можна підмінювати функції державних інституцій у сфері кримінально-виконавчої політики діяльністю релігійних організацій.

7. Як відомо, сьогодні ми живемо у мілтипарадигмальному і мультиконфесійному суспільстві. Тому пропонуючи введення посади капелана до штатного розкладу служби пробації, треба чітко розуміти, який конфесійний зріз буде представляти цей капелан. Адже не всі пробаціонисти є християнами. До того ж душпасторська діяльність, представлена певними релігійними організаціями, цілком буде задовольняти очікування одних пробаціонистів, й зовсім не відповідати релігійним уподобанням інших. Разом із тим, якщо особа, яка знаходиться на пробації, відмовлятиметься від проведення з нею роботи з боку релігійної організації, то чи буде така поведінка розцінюватися як порушення правил пробаційної програми, і чи можна взагалі ставити особі в обов'язок відвідування духовника?

8. На мій погляд, не можна вважати, що релігія, яка колись вважалася «опіумом для народу», впливає на освітній рівень виховання неповнолітніх (стор. 143 дисертації). Вона скоріше виконує світоглядну функцію, але ніяк не освітню, оскільки трактування нею світу не вписується в об'єктивне еволюційне вчення походження і розвитку життя на Землі.

У цілому висловлені зауваження мають дискусійний характер, при цьому не знижуючи загальної позитивної оцінки проведеного дослідження. Робота виконана на вельми актуальну тему, вирізняється новизною, містить приріст наукового знання про теоретичні засади взаємодії органів пробації із релігійними організаціями у запобіганні рецидивним злочинам неповнолітніх в Україні, без

втілення яких у практичну площину неможливо досягнути відчутних успіхів у запобіжній діяльності відповідного напрямку. Дослідження є корисним для подальшого розв'язання непростих питань протидії як рецидивній злочинності неповнолітніх, так і рецидивній злочинності дорослих, та удосконалення багатьох положень кримінально-виконавчого закону, якими регулюється відбування покарання осіб, що раніше вже вчиняли злочини.

Із наведеного можна зробити однозначний висновок, що дисертаційне дослідження Коренюк Анастасії Анатоліївни "Взаємодія органів пробації з релігійними організаціями у запобіганні рецидивним злочинам неповнолітніх в Україні" є завершеною кваліфікаційною науковою працею, виконаною на належному рівні, що містить науково обґрунтовані та емпірично підтверджені теоретичні результати стосовно явища злочинного рецидивізму неповнолітніх та особу такого злочинця-рецидивіста, положення про детермінацію та основні напрями запобігання цьому виду злочинності за допомогою моделювання механізму взаємодії органів пробації із релігійними організаціями.

Отже, представлена дисертація є такою, що повністю відповідає паспорту спеціальності 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право та вимогам пунктів 9, 11 і 12 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, а її автор – Коренюк Анастасія Анатоліївна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право.

Офіційний опонент
доктор юридичних наук, старший науковий
співробітник, директор Наково-дослідного
інституту вивчення проблем злочинності імені
академіка В.В. Сталіса Національної академії
правових наук України

[Handwritten signature of V.S. Batyrgarsova]

В.С. Батиргарєєва

